

---

## CHRISTELIJK-HISTORISCHE UNIE

Hoofdbestuur: Mr. J. Ankerman, 's-Gravenhage; J. ter Haar Jr., 1e Penn., Amsterdam; Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman, Eere-Voorz., 's-Gravenhage; Dr. J. Schokking, Voorz., Leiden; J. R. Snoeck Henkemans, 1e Secr., 's-Gravenhage; Mr. R. van Veen, 's-Gravenhage; Mr. B. I. D. Zubli, Rijswijk (Z.-H.); Jhr. Mr. J. W. H. Rutgers van Rozenburg, 2e Penn., Baarn; W. F. C. van den Broek, Zwolle; J. Knoppers, Meppel; H. W. Tilanus, 2e Secr., Ginneken; J. L. Oosterhoff, Ternaard; L. J. Karreman, Overschie; Ds. P. van Willenswaard, Krimpen a/d IJssel; C. E. van Koetsveld, Leeuwarden; Mr. H. Verkouteren, Amsterdam; H. J. de Groot, 's-Gravenhage; Mr. H. Th.'s Jacob, Bussum; H. C. J. te Loo, Apeldoorn; H. Kernkamp, Edam; Ds. P. J. Steinz, Goes; Mr. E. J. Th. à Th. v. d. Hoop van lochteren, Huize Welgelegen, Kleine Meer (Gem. Sappemeer); Mr. Dr. W. J. F. Frowein, Heerlen; B. J. Gerretson, Rotterdam; Jhr. Mr. D. J. de Geer, 's-Gravenhage; Prof. Dr. J. R. Slotemaker de Bruine, Utrecht; Mej. Mr. C. F. Katz, Amsterdam; Ds. A. Daran, St. Oedenrode.

### Program van beginselen,

vastgesteld 9 Juli 1918.

Art. 1. De regel waarnaar het gezag in den Staat moet worden uitgeoefend, is de in de H. Schrift geopenbaarde ordening Gods, onverschillig welke de personen zijn, die tijdelijk met eenige staatsbediening zijn belast.

Deze ordening behoort op staatkundig gebied in alles richtsnoer en toetssteen te zijn.

Ter beoordeeling op staatkundig gebied van de vraag, wat die ordening Gods is, worde gelet, niet alleen op de stellige uitspraken der H. Schrift, maar ook op het oordeel der Christelijke Kerk en op de leiding Gods, waargenomen in de geschiedenis der volken.

Art. 2. De overheid is, als zoodanig, Gods dienaar en in beginsel alleen verantwoordelijk tegenover Hem, aan wien zij haar gezag ontleent.

Dit belet evenwel niet, dat de personen met uitoefening van de taak der overheid belast, voor hare handelingen aan andere, niet van haar afhankelijke personen, (b.v. Staten-Generaal) verantwoordelijk kunnen worden gesteld.

Art. 3. De overheid is geroepen de Christelijk-Historische grondslagen van het volksleven te bevestigen en de Christelijke beginselen in het staatsleven te eerbiedigen.

Art. 4. In overeenstemming met de historische ontwikkeling van het Christendom op Nederlandschen bodem moet Nederland bestuurd worden als een Christelijke Staat in Protestantschen zin.

Art. 5. Het constitutioneel Koningschap, opgedragen aan het Huis Oranje, is de vrucht van de leidingen Gods met ons volk en de natuurlijke ontwikkeling van 's Lands Historie en daarom terecht in onze Grondwet bevestigd.

Art. 6. Het is de plicht der Volksvertegenwoordiging het door de overheid aldus in te nemen standpunt tegenover elk revolutionair gezind bewind te handhaven.

Art. 7. Het doel van de Christelijk-Historische Unie is, de door haar beleden beginselen tot erkenning — niet om de regeermacht in handen van met zekere Christelijke beginselen instemmende personen — te brengen.

Het is dus niet zoozeer te doen om majoriteit (de meerderheid der kiesgerechtigden) als wel om autoriteit (gezag van het woord Gods); niet om het succes van de partij, maar om de macht van het beginsel.

Hierop dient, zoowel bij de organisatie van de partij, als bij de samenwerking met andere partijen in de eerste plaats te worden gelet.

Art. 8. Vermits geheel het volk zich aan de ordeningen Gods heeft te onderwerpen, verzet de Christelijk-Historische Unie zich tegen een groepeerings des volks in twee deelen naar Godsdienstige onderscheiding.

Daaruit volgt evenwel niet, dat geen rekening moet worden gehouden met het feit, dat hier te lande, ten gevolge van de inwerking der beginselen door de Fransche revolutie gehuldigd, en de daaruit voortvloeiende loochening van het Goddelijk gezag op staatkundig gebied, het uiteengaan der politieke partijen ten aanzien van de al- of niet-erkenning van dat gezag heeft plaats gehad en in de hand is gewerkt.

Art. 9. De overheid handhave het Christelijk-Historisch karakter van ons volk door bevordering van de **Zondagsrust** en de instandhouding van de algemeene erkende *Christelijke feestdagen*.

Art. 10. Zij is verplicht te waken voor de *Openbare zedelijkheid*, door van het terrein des openbaren levens te weren al, wat te dien aanzien in strijd is met de duidelijke ordening Gods.

Art. 11. Op haar rust de zorg voor de openbare gezondheid, maar deze verplichting brengt niet mede het recht om iemand te dwingen zich of zijne kinderen te onderwerpen aan kunstbewerkingen, waartegen hij bezwaar heeft.

Art. 12. De overheid behandelde de Kerk in haar verschillende vormen als van eigen rechte: niet als een vereeniging, maar als een openbaring in het volksleven sui juris (met eigen rechtskarakter). Zij beschermde haar in de uitoefening van den eeredienst, behoudens hare onderworpenheid aan de strafwet, en eerbiedigde de historisch verkregen rechten. Zij beschermde ieders recht om zich van de Kerk los te maken.

Art. 13. De overheid late alle kerkelijke en particuliere instellingen tot verzorging der armen vrij haren arbeid geheel naar welgevallen te regelen; zij beschouwe de verzorging der armen in de eerste plaats als de taak der Kerk, zij trede waar noodig aanvullend op en bevordere de samenwerking tusschen de verschillende instellingen, die in dezelfde gemeente werkzaam zijn.

Art. 14. De overheid behoort hier te lande, in verband met de Nederlandsche Staats- en Maatschappelijke ontwikkeling en oeconomische toestanden, het Hooger Onderwijs krachtig te bevorderen.

Naast volledige vrijlating van het Bizonder-Hooger-Onderwijs houde zij de Openbare Universiteit als instelling ter ontwikkeling van het wetenschappelijk karakter der natie in stand, doe zij op wetenschappelijk gebied belijdenis van de Christelijke religie door de instelling eener faculteit van Godgeleerdheid op den grondslag der Openbaring, binde zij de wetenschap niet aan eenig dogma.

Art. 15. Voor zoover het lager onderwijs van overheidswege wordt gegeven, behoort de school te voldoen aan de eischen eener Christelijke opvoeding.

Waar de toepassing van dit beginsel in een land met een historisch verleden als het onze (en met de daaruit ontstane toestanden) zwaarigheden ontmoet, worden deze het best uit den weg geruimd door:

- A. Het onderwijs in handen der locale overheid te laten, waarbij deze rekening dient te houden met de godsdienstige richtingen der locale bevolking.
- B. Aan de ouders of degenen, die daartoe door dezen zijn aangewezen, rechtmatigen invloed te verzekeren op den gang van het onderwijs.
- C. Aan de bizondere school dezelfde financieele ondersteuning te geven als aan de openbare.

Het publieke gezag behoort op den gang en de ontwikkeling van het gansche volksonderwijs in zijn twee geledingen toezicht te houden en is verplicht het krachtig te steunen. Die steun worde evenwel niet verstrekt aan scholen, waar desbewust zedelijkheid en eerbied voor de wet worden ondermijnd.

Art. 16. De overheid bevordere door het verleenen van bijdragen de oprichting van bizondere scholen, niet behoorende tot die, welke in de beide vorige artikelen zijn genoemd.

Art. 17. De kweekscholen ter opleiding van onderwijzers behooren zich aan te sluiten bij de beginselen, waarvan eene overeenkomstig de voorgaande artikelen gemaakte regeling van het volksonderwijs uitgaat.

Art. 18. De rechtspraak sta in verband met het zedelijk rechtsbesef der natie volgens wetten, die op de eeuwige rechtsbeginselen rusten. Bij de vaststelling van het strafrecht behoort uitgegaan te worden van het beginsel, dat der overheid het recht om te straffen van Godswege is toegekend, niet slechts om de maatschappij te beschermen, maar allereerst tot herstel van de geschonden gerechtigheid, desnoods door de doodstraf, waartoe het recht haar in beginsel toekomt.

Art. 19. Ten aanzien van de regeling der maatschappelijke verhoudingen worde door den Wetgever voortdurend rekening gehouden met den groei van het sociale leven.

Daarbij sta de gelijkgerechtigdheid van allen, onverschillig in welken economischen toestand zij zich bevinden, op den voorgrond, wat met zich brengt, dat er zoo-veel mogelijk gezorgd worde, dat niemand ten gevolge van zijn economische afhankelijkheid gedwongen worde tot handelingen, die bij meerdere onafhankelijkheid als onzedelijk of onbillijk zouden worden geweigerd.

De overheid is niet geroepen een ieder een behoorlijk bestaan te verzekeren, maar wel het verkrijgen daarvan zooveel mogelijk te vergemakkelijken.

Naar herstel der gilden met hun publiek-rechtelijk karakter moet niet worden gestreefd, maar wel moeten de samenwerking en saámhoorigheid, die in de gilden

zich uitspraken, in de hand gewerkt worden, opdat de sociale vrede, eisch eener Christelijke maatschappij, worde bevorderd.

Art. 20. De overheid oefent haar gezag uit ten goede van en daarom onder medewerking van het volk.

Deze medewerking neme toe naarmate de taak der overheid zich uitbreidt.

De directe medewerking wordt het best verzekerd door het verleenen van kiesrecht aan de bij de wet aan te wijzen personen; gestreefd moet worden, dat alle kringen, waaruit het volk bestaat, zooveel mogelijk tot hun recht komen en bij voorkeur de zoodanigen gekozen kunnen worden, die waarborgen bieden voor een deugdelijke vervulling van de publieke taak, waartoe zij geroepen worden.

Art. 21. In de Koloniën behoort een onbaatzuchtige staatkunde te worden gevolgd met nauwgezette inachtneming van het zedelijk en stoffelijk belang van de inlandsche bevolking. Met eerbiediging van het Protestantsch beginsel van Godsdienstvrijheid, zij de regering zich bewust van hare roeping als Christelijke overheid tegenover het heidendom en het Mohamedanisme. Zij zie toe, dat de eene zending niet verstorend ingrijpe in den arbeid der andere.

Art. 22. Bij de regeling der belastingen worde de rechtvaardigheid in dien zin betracht, dat rekening worde gehouden met de draagkracht der verschillende kringen des volks, wat evenwel nimmer leiden mag tot eene opzettelijke bevoordeeling van den eenen maatschappelijken kring ten koste van den anderen.

Art. 23. Waar Staatsbemoeiing onvermijdelijk is, worde zoo min mogelijk van bezoldigde ambtenaren, zooveel mogelijk van eene van overheidswege geregelde medewerking der ingezetenen gebruik gemaakt.

Art. 24. De overheid, geroepen door het instandhouden van leger en vloot, voor behoud onzer nationale zelfstandigheid te waken, zorgte evenwel, dat de krijgslasten tot het noodzakelijke beperkt blijven en bevordere ook in het leger, in de kazerne en op de vloot het leiden van een eerbaar en ordelijk leven.

### **Nadere Beginselverklaring,**

vastgesteld 21 September 1917.

De Christelijk-Historische Unie verklaart zich, in verband met den tegenwoordigen toestand van ons volk, vóór de nadere uitwerking van haar program van beginselen, ten aanzien van enkele punten van het staatsbeleid, gelijk die in de volgende artikelen is geformuleerd:

#### **ONDERWIJS.**

Zij wenscht:

a. een zoo spoedig mogelijke uitwerking en toepassing van het beginsel, nedergelegd in Art. 192 der Grondwet, betreffende de gelijke financieele ondersteuning uit de openbare kas van het openbaar en het bijzonder onderwijs. Daartoe rekent zij ook de gelijkheid in zake de vaststelling en verbetering van de salarissen der onderwijzers;

b. evenzoo, naar genoemd Art. 192 der Grondwet, een ruimere ondersteuning uit 's Rijks kas, ten behoeve van het bijzonder algemeen vormend middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs;

c. voorts krachtige bevordering van het vakonderwijs in zijn vollen omvang, door ruimeren financieelen steun van overheidswege, zoomede door een regeling van dit onderwijs bij de wet.

#### **ZONDAGSRUST.**

Zij dringt er op aan, waar zij blijkens artikel 9 van haar program van beginse-

len, de bevordering van de Zondagsrust beschouwt als een der middelen tot handhaving van het Christelijk-Historisch karakter van ons volk, dat de Overheid allen arbeid op Zondag, waarop zij zelve onmiddellijk of middellijk invloed uitoefent, met name bij de openbare middelen van vervoer, zooveel mogelijk beperke, en tegenga wat die beperking noodeloos belemmert.

#### ECONOMISCHE MAATREGELLEN.

Zij vraagt — overeenkomstig het in art. 23 van het Program van beginselen uitgesproken beginsel — dat geen uitbreiding worde gegeven aan de staatsbemoeiing, waar deze niet overtuigd noodzakelijk is gebleken, — dat, zoo spoedig als de economische toestand zulks veroorlooft, de vrijheid van beweging op het gebied van landbouw, nijverheid en handel, voorzoover deze door de abnormale tijdsomstandigheden is opgeheven, worde hersteld; maar zij vraagt tevens een voortdurende medewerking van overheidswege, die dienen kan tot versterking onzer nationale economische kracht en zelfstandigheid.

#### SOCIALE WETGEVING.

Zij dringt aan, inzonderheid tot bescherming van den economisch zwakke, op een krachtige voortzetting van de arbeidswetgeving.

Zij tracht, terwijl zij zich blijft verzetten tegen elk streven om door onmiddellijke uitkeering uit de openbare kas in de persoonlijke behoeften der burgers te voorzien, het nemen van maatregelen krachtig te bevorderen, waardoor personen met een inkomen beneden zekere grens, verzekerd zijn tegen de geldelijke gevolgen van ziekte, invaliditeit, ouderdom en werkloosheid, in aansluiting aan art. 19 van het program van beginselen.

Zij dringt, tengevolge daarvan, aan op een spoedige uitvoering van de in 1913 afgekondigde verzekeringswetten, waarbij aan de verzekerden een zoo ruim mogelijke medewerking behoort te worden gegeven. Bij verdere uitbreiding dier wetten worde de kring der verzekerden uitgebreid tot de zelfstandig werkenden, worde het begrip *arbeider* in de ziekwet verruimd en worde de geneeskundige behandeling in de ziekwet opgenomen.

#### GROND-POLITIEK.

Zij staat, mede om den trek naar de groote steden, die tot schade van een gezonde volksontwikkeling strekt, tegen te gaan, een grondpolitiek voor, waardoor het aan een zoo groot mogelijk aantal inwoners mogelijk wordt gemaakt een eigen stuk grond te bezitten en te bearbeiten.

#### NATIONALE DEFENSIE.

Zij vraagt voor de land- en zeemacht, die geroepen is tot bescherming der belangen van den Staat, voldoende uitrusting en bewapening, behoorlijke verpleging en een goeden geneeskundigen dienst en niet minder behoorlijke geestelijke verzorging, door bevordering van de godsdienstige en zedelijke belangen van leger en vloot.

#### BUITENLANDSCHE POLITIEK.

Inzake het buitenlandsch beleid wenschte zij openbaarheid van alles wat in dit opzicht door de Regeering wordt verricht, voor zoover dit slechts eenigszins zonder gevaar voor land en volk toelaatbaar is.

In elk geval verzet zij zich tegen het aangaan van verbintenissen, buiten overleg met de Staten-Generaal, in welken vorm ook, waarvan het opleggen van persoonlijke of financieele lasten aan het volk het gevolg zou kunnen zijn.

Zij steunt elk streven om geschillen tusschen de volken langs den weg van arbitrage of bemiddeling, inplaats van door oorlogsgeweld, te doen beslissen, en vraagt van de Regeering dat zij, voorzoover dit met het landsbelang vereenigbaar is, steun verleene aan iedere poging om de rechts-idee in het volkenrechtelijk verkeer te versterken.